

Бајке у небајци

У великој ризници књижевног блага посебно место припада бајкама. Оне се чувају и негују као непресушни извор свих осталих књижевних родова и врста, али су и наше прво штиво у животу. Бајке су златно семе које посејано рађа читаве светове у дечијој машти. С првом бајком не улазимо само у свет књиге, него и у свет уметности. С бајкама стижу наши први музичари, сликари, позоришни и филмски чаробњаци.

Сва питања и сва путовања започињемо с бајкама. Ту упознајемо прве племените као и прве зле људе. Ми заправо дуго, страшно дуго, гледамо живот кроз њих као кроз неке чудесно савршене кугле које на најбољи могући начин изражавају наш страх и љубав према животу.

Зато је ваљда уобичајено и устаљено схватање које постоји и као неписано правило, а које сви поштујемо, да се бајке не смеју мењати, већ се морају чувати као највећа светиња. Постоји чак извесно страхопоштовање према њима. Али, ако желимо да драматизујемо било коју бајку сучићемо се са безброј нерешивих проблема. Један од првих и највећих је, како поетски и фантастичан свет бајке изразити реалним и конкретним језиком сцене. Да би бајка добила сценску пластичност и драматичност она мора да изгуби много од свог поетско-митској сјаја. А да би драматизатор успешно решио постављене захтеве мора да поседује истан-чан осећај за обе уметности, ону наративну као и ону сценску, и да на крају успешно изравна све присутне неравнине у свом приповедању.

Све те, и још многе способности и дарове показује Соња Богдановић у својим драматизацијама “Едерланде”, “Црвенкапе у небајци” и “Баба Јаге”. Што се тиче самог драмског изражавања она нема никаквих проблема и изузетно спретно барата драматуршким алатом. Њене ситуације су чврсте, јасне и добро повезане. Ликови су јој живи и витални, бескрајно шармантни и занимљиви. Она, не само да сигурно прича причу, већ у предивном дијалогу везе ситан вез. Али оно што нас највише очараву у Соњином драматуршком поступку и што га чини посебним и јединственим, је присуство неке чудне инверзије у гледању на свет бајке.

То је једна необич на оптика. Има се утисак да Соња Богдановић укида разлику која постоји између уметности и стварности, или, ако хоћете обрнуто, она прибегава поетизовању стварности, да би је некако изједначила са светом бајке и неприметно увела у њу. Ово њено измеш тање бајке у небајку или небајке у бајку даје том новом облику посебну лепоту у драж. Како је Соња Богдановић стекла слободу да улази у бајке као у сопствене вртове или да позива њихове јунаке у госте, велико је питање, али очито је, да се из њеног необичног односа према бајкама изродио један сасвим нов и оригиналан књижевни поступак. Та слобода би се могла тумачити присуством позоришног медија, мада ја пре верујем да се ради о изузетној личној и креативној слободи до које је она дошла дугим приповедањем током живота. Њен сигурни рукопис одаје искуство великог приповедача. Она поштује садржај бајке коју драматизује, а драматуршке интервенције које прави углавном своди на његово продубљивање или промену контекста у коме се он појављује. С првим поступком сретћемо се у драматизацији данске бајке “Едерланда”, а с другом у “Црвенкапи у небајци”.

У оба случаја увођењем драмских елемената у бајколику структуру она врши одређено померање према реалном, што обогаћује читаву целину, дајући јој при том изузетну драматичност. По мотивима старе, народне данске бајке “Едерланда”, Соња Богдановић је

написала узбудљив луткарско-драмски комад за децу, у коме кроз свађу три полусестре, две зле – Кунигунде и Јоланде, и једне добре – Едерланде, распреда вечити мотив – сукоб добра и зла. Стално прогањана, мучена и клеветана од својих старијих сестара, сирота Едерланда успева да одоли свим искушењима: људској зависти и похлепи, да надмудри опаке тролове и заслужи љубав богатог Тама Тамзена. У свим невољама њу прати добри дух њене покојне мајке Матилде, најбоље чипкарице из Тондерна, и бодри речима: “Уздај се у моју безграничну љубав, као што се ја уздам у твоје вредне ручице, мудру главицу и јуначко срце. Бог ће ти помоћи да нађеш своју срећу”. Далеко драматичнија и окрутнија од Пепељуге, са изузетно психолошки продубљеним карактерима, ова бајка нас уводи у тамни свет севера окован ледом, а испуњен страстима и пожртвованом љубављу.

Да би ублажила суморан и мрачан тон који преовладава у овој бајци Соња Богдановић нас уводи у њега преко луткарске представе коју традиционално, сваке божићне вечери игра у свом дому бака Матилда Петерсен са својим кћерима, зетовима, унуцима, послугом и пријатељима. Представа је пуна ироније, комичних импровизација и омашки. И полако, прерану смрт Едерландине мајке, мржњу сестара и сиромаштво смењује љубав богатог Тама Тамзена. На крају побеђује правда, а из велике несреће у велику срећу малу Едерланду преноси трошна барка направљена од старих нађви. “Црвенкапа у небајци” је прича о Црвенкапи која помоћу трикова једног лудог и чаробног зеца, Кукула Бана, стиже у неко село где у сеоској школи Бајке у небајци 75 изазива огромну забуну међу ђацима и њиховом учитељицом. Ништа мање није збуњена и уплашена и сама Црвенкапа.

Око ње у небајци плету се многе смешне и невероватне ситуације. Она је очарана свим и свачим у свету небајке и све јој је непознато. Из свеколике забуне најлакше су се на крају извукли чаробни зец Кукула Бана и наша драга Соња Богдановић. Добадили су изгубљеној и уплашеној Црвенкапи Аријаднино црвено клубенце помоћу којег се враћа из небајке у бајку, а нама су само довикнули: “Готово! Готова је представа. Остављамо забезекнуте људе из небајке да расправе да ли је истина или није оно што су својим рођеним очима видели. Људи из небајке верују само у оно што је по мишљењу већине људи паметно и могуће. Изузетак чине деца, уметници и по неки веома стари и искусни људи. Они бајку приближавају небајци. Нашу причу смо завршили и сада све доводимо у првобитно стање. Бака се још није ни пробудила. У бајци време стоји. Црвенкапа ће можда причати да је била у небајци, а можда и неће. Ни људи из бајке нису лаковерни и тешко ће поверовати Црвенкапи да је била у небајци. Можда ће јој ипак поверовати бака. Она је довољно стара и мудра да верује у чудеса, а ја ћу сада право у неку другу бајку да се мало забавим и поиграм. Црвенкапи сам украо клубенце. За сваки случај. Да јој не падне на памет да се сама врзма по опасном свету који не разуме. А ја ћу, ... Шта мислите куда ћу сада децо? Ја ћу сада у бајку “Чардак ни на небу ни на земљи...”

У свом драматуршком раду Соња Богдановић је најдаље отишла у својој трећој драми “Суђење Баба Јаги”. Проширујући причу о Баба Јаги којој се суди јер је киднаповала сиромашну децу у руском селу Запутанки, у причу о тајном агенту, капетану Јоги, са планете Арибамус који се бави антрополошко-биолошком анализом становника Земље, Соња је створила једну необичну мултимедијалну мешавину позоришта и филма. Преплитањем филма који се у драми користи као доказни материјал и позоришне представе суђења у судници, све полако расте и прелази из реалистичног у научно фантастичан оквир. Ову драму је најбоље посматрати као велики постмодернистички експеримент у коме је све могуће. Преплитањем неколико различитих бајки и неколико научно-фантастичних филмова створена је једна нова, оригинална и необична целина. У приповедању не постоји стилско, а ни жанровско јединство.

Уметничка слобода је изнад свих правила и закона. Ова драма је написана за нову генерацију стасалу на виртуелним компјутерским играма у чијем дечијем погледу на свет преовладава свест

о непрестаним променама. Све се, почевши од њихових играчака које су изграђене на принципу – склопити – расклопити, одвија кроз сталну смену конструкције и реконструкције. Данашња деца расту и сазревају у много бржем и агресивнијем времену. Али и они упознају себе и своје страхове као и сва деца пре њих стално се огледајућ и у својим бајкама и небајкама. Страхови се временом мењају, али, нажалост, не нестају. Они су наши стални пратиоци у животу. А живот је највеће чудо. Човек би морао да буде чаробњак да би се снашао у њему. Али како?! 76 Милица Новковић Остаје нам да се надамо да ћемо их једног дана победити или савладати бар толико да можемо да се поиграмо њима и да отпевамо ону лепу песмицу Кукула Бана:

Ја сам чаробњак Кукула Бане,

Шума из бајке мени је дом.

Измишљај шале, вицеве и варке,

Изводим трикове, изазивам чарке,

Моја је амбиција да мењам бајке

И да од реда правим

лом Лом, лом, лоооом,

Да правим лом.

